

Anna Václavíková, Jakub
Černý:

Po stopách řeckého undergroundu II: Toužení po hlubokém čase

Překlad: Tomáš Pivoda

„Tisíce opuštěných Egejských ostrovů poskytují současným humanoidům z velkých měst příležitost vymanit se z primitivismu velké jeskyně, překonat svůj strach z toho být v přírodě sami a nechat se jí znovu fascinovat. A zatímco se toulají, obdivují krajinu, rodí se v myslí nepřeborné množství myšlenek a přání a nenaplněné sny se dovolávají uskutečnění...“
(Teos Romvos, „Follow them“)

Zatímco v Athénách se do popředí našeho zájmu dostávali lidé a kulturní artefakty, Syros přináší změnu perspektivy. Lidský element ustupuje do pozadí. Syros, alespoň ten podzimní, je antidotem uspěchaného hlavního města zmítajícího se v následcích ekonomické krize, revolučního nadšení i turistických náporů na antické památky. V Athénách jsme se setkávali s ruinací městských komunit i jejich obnovováním postautonomním undergroundem, na Syrosu je vše méně zhuštěné, ale také méně definované lidským prvkem, jeho urbánní ekologií a vnímáním času. Do popředí vstupují přírodní elementy v podobě moře, větru, země a nelidské živé přírody, ale také různé vrstvy historie, v nichž se zjevuje způsob, jak tyto elementy interagovaly nebo se na sebe postupně vrstvily.

Máme možnost spatřovat záblesky různých vztahů, které se v tomto bohatém ekosystému vytvářejí. Některé z nich se stávají i předmětem rozhovorů s Teosem Romvosem a Charou Pelekanou, aktivisty, anarchisty, a především světoobčany s velkým srdcem, kteří stáli u zrodu prvního anarchistického nakladatelství postrevolučního Řecka s názvem Octopus Press a později se rozhodli strávit zbytek života na ostrově.

Setkání s Teosem a Charou, kteří se stávají našimi průvodci, a jejich nahlížením ostrova nás postupně konfrontuje s jiným vnímáním času, než na jaké jsme zvyklí z „velké jeskyně“, ať už v podobě Athén nebo Ostravy. Spolu s Joannou Macy, hlubinnou ekoložkou a filozofkou, si ho definujeme jako hluboký čas, který je alternativou k běžnějšímu akcelerovanému času. Akcelerovaný čas, typický orientací na kratší časové cykly, vytváří myslitelný horizont našeho světa. Preference akcelerovaného času vede nutně ke krizím, protože negativní důsledky našeho jednání, přesahující horizont krátkých časových cyklů, nejsou brány v potaz a vytvářejí tak nečekané nástrahy budoucnosti. Nejtypičtějším příkladem je klimatická krize, jejíž důsledky stále ještě přesahují krátké časové cykly, ve kterých jsme si v moderní historii zvykli fungovat. Na osobní úrovni se akcelerovaný čas manifestuje vyhořením, jež je důsledkem dlouhodobého fungování na dluh vůči sobě samému. Joanna Macy říká, že pokud je příčinou současných krizí distorze v naší časové perspektivě, pak odlišné vnímání času může vést k zotavení. Jako alternativu nabízí hluboký čas, který si můžeme představit například jako rozhodování založené na perspektivě sedmi generací, jež nám předcházejí a které po nás budou následovat. Jak budou asi lidé žijící v polovině 22. století vnímat naši touhu po rychlém zisku, devastující původní ekosystémy? Budou ještě oplakávat to, co se dnes ztrácí? Jak by vypadal náš svět, kdybychom si zvykli brát jejich budoucí hlas v potaz?

Je ale sedm generací dostatečný počet? Některé cykly přesahují sedm generací. Nadbytek skleníkových plynů v atmosféře se po sedmi generacích rozhodně neztratí, asi se ani nerozloží většina vyprodukovaného nebiologického odpadu, který dnes vyhadujeme. Představit si horizont některých procesů naráží na hranice naší představivosti. Přesto je například podle Timothyho Mortona pro překonání dnešních krizí důležité vzít v potaz existenci hyperobjektů (např. klimatická změna, planeta, celková suma mikroplastů na planetě aj.), které vstupují do naší každodennosti z jiné časové dimenze, jejíž vnímání se vymyká nevytrénované mysli. Naučit se vnímat hyperobjekty, jejich proporce a rytmus pomáhá orientovat se v přítomnosti. Pomáhá nám orientovat se v tom, o co bychom měli usilovat a jak jednat. Vnímání hlubokého času je vodítkem pro aktivismus, jehož dlouhodobý cíl můžeme někdy ztrácet ze zřetele. Ostrovní systém je jedním z takových hyperobjektů, který je komplexní, ale zároveň svým způsobem izolovaný od zbytku světa, a proto poskytuje možnost povznést se nad pěnu dní. Nabízí se tak možnost vymanit se z civilizačního rychlého tempa a znovu se spojit s hlubším vnímáním času, nalézt místo ve větším příběhu evoluce.

Pojďte se s námi na chvíli na tento ostrovní systém a jeho pnutí naladit a setkat se s Teosem a Charou, které pohltil ostrovní život mimo velkou jeskyni a skrze něž jsme zatoužili po silnějším vnímání hlubokého času.

Poznámky z plavby

Den plavby začíná dramaticky. Během jízdy metrem do přístavu Piraeus zjišťujeme, že zmeškáme check-in na trajekt. Je půl sedmé ráno a představa, že se na celý den zasekneme v chaotické přístavní čtvrti čekáním na další loď, nás vůbec netěší. Jako zázrakem se nám však daří vyzvednout lístek a trajekt doběhneme v okamžiku, kdy nastupují poslední pasažéři a zaměstnanec lodní společnosti se chystá vydat pokyn k zasunutí nástupní platformy spojující plavidlo se břehem. Dostavuje se úlevný pocit. Vyplouváme ve chvíli, kdy vychází slunce.

Přechod z ranního běhu městem do statické pozice pozorovatelů na lodní palubě přináší náhlou změnu perspektivy. Stéká z nás stres spojený s uspěchaností města, které se nám vzdaluje s přibývajícimi námořními mílemi na lodi společnosti Blue Star spojující pravidelnými linkami Athény s Kykladskými ostrovy. Může za to snad ta rozlehlost moří a zmenšující se obraz Athén v dáli, jenž připomíná pitoreskní model města v muzeu. Svě dělá také to, že se uvelebíme na otevřené palubě bičované větrem a vodou, ze které se postupně vytrácejí lidé; voda zasoluje každý záhyb oblečení i těla a vše je lepkavě vlhké. Spolu s pár statečnými (čili kouřícími) zůstáváme na palubě a snažíme se odolávat všem povětrnostním nástrahám, nasávat onu rozlehlost spojenou s pocitem svobody a všítat si, kudy jedeme. S proměnou měřítka se mění také míra pohlčení městskými tématy.

Míjíme neobydlený ostrov Agios Georgios, který momentálně slouží především jako obří farma větrných elektráren. Zatímco v našich končinách představují větrné elektrárny symbol zelené revoluce, na Kykladských ostrovech se stávají symbolem bezohledného drancování, proti němuž se zvedá stále větší vlna odporu. V pankykladských uskupeních je zapojen i Teos, který v časopise Eyploia pravidelně publikuje články na podporu těchto iniciativ (především Aegean Network of Environmental Organizations). Společně se snaží omezit či úplně zabránit tomuto typu developmentu, který podle nich nemá začátek ani konec a slouží pouze k obohacení investorů.

Už v Athénách nás ekologičtí aktivisté upozornili na to, že pod rouškou výroby zelené energie se zde odehrává ekologická katastrofa ruinující ostrovní ekosystémy. Divoký rozmach větrných elektráren má dopad na křehké biotopy, ptačí rezervace a celkový krajinný ráz ostrovů. Dosluhující elektrárny rezivějí v panenské přírodě jako memento bezohledné snahy vydělat na dotačním boomu zelené energie. Při pohledu na ruiny nefunkčních větrných turbín, které nikdo neopravil ani neodklidil, se dostavuje mysteriózní pocit existenciální tísně: jsme svědky jakési akcelerované historie, která by dost možná mohla být i tou naší, ačkoli v ní vlastní představy o budoucnosti tohoto obnovitelného zdroje nepoznáváme.

Ruiny větrných turbín na Kykladském ostrově Evia. Zdroj: BR / Stelios Efsthopoulos

Plavba lodí Egejským mořem odkrývá také střípky nedávné historie fašistické diktatury. Jedním z nich je ostrov Gyáros s ruinami vojenské pevnosti, později lágru pro politické vězně. Zřídila ho vojenská junta, aby zde skrze antickou symboliku indoktrinovala k nacionalistickému projektu tehdejší disent. Jak se v knize Simona Murraye *Performing ruins* dočítáme, byla takzvaná reedukace založena na nuceném vystavování vězňů příběhům, ale také fyzickým obrazům antických památek. Vězňové museli psát a recitovat řeckou poezii nebo ztvárňovat divadelní hry adorující duch helénismu. V táboře vyhrávala vlastenecká hudba a celkově se systém snažil o to, aby disidenti podepsali

deklaraci loajality, která popírala jejich politické přesvědčení a očerňovala jejich přátele.

Následující ostrovy už v nás tolik zvědavosti nebudí, a tak se znovu začínáme do textů Teosova a Chařina časopisu *Trypa*. Jsme trochu nervózní z toho, že toho o nich nevíme dost, že vlastně ani nevíme, co bychom po nich potřebovali. S tímto pocitem se už začínáme učit zacházet a nestydět se za něj.

Po třech a půl hodinách, ošlehaní slaným větrem a trochu unavení, připlouváme do Ermupoli, hlavního města ostrova Syros i souostroví Kyklady a jednu dobu také hlavního obchodního centra celého Řecka. Pěkné, rádoby koloniální město z 19. století s industriální minulostí nás překvapuje svou postsezonní provinčností.

(Ne)místo pro realizaci utopie

Jistým způsobem vše ukazuje na skutečnost, že ráj, ve kterém žili Adam a Eva, byl jedním z takových opuštěných ostrovů. Protože zde se odkrývá ne-místo, utopie...
(Teos Romvos, Follow them)

S Teosem a Charou se setkáváme ještě téhož dne večer. Setkání probíhá v restauraci přístavního hotelu Hermes, v němž bychom si ubytování nejspíš dovolit nemohli. Je po turistické sezoně a stoly prostřené čistými bílými ubrusy zejí prázdnotou. Naši hostitelé nás mile vítají a hned nás přesvědčují, abychom si s nimi dali čokoládu s rumem. Drink, jehož nabídku v místních restauracích na Syrosu zpropagoval prý sám Teos.

Z uspěchaných Athén odjíždíme s dojmem, že s Teosem a Charou se také potkáme na několika letných schůzkách v kavárnách, při nichž se krátce poznáme a budeme spolu diskutovat o řeckém undergroundu. Jsme překvapeni, když přicházejí s plánem míst, na která nás v příštích dnech hodlají zavést a ukázat nám tak „jiný“ ostrov. Osu míst tvoří poklady ostrova, pozůstatky rytin po původních obyvatelích Kyklad, dávná pohřebiště, skryté pláže, geologické unikáty nebo obydlené jeskyně a ambiciózní projekt Yannise, Američana, který vytvořil na vyprahlé části ostrova zelenou oázu.

Teos a Chara, s nimiž se setkáváme na ostrově, jsou jiní než ti, které si spojujeme s postrevolučními urbánními kulisami Exarchie, v nichž tvořili časopis *Trypa* a o kterých referovala stejnojmenná výstava *Díra*. Jsou to lidé

ostrovů, nikoli lidé města, i když jejich současná situace se dá těžko chápat bez cesty, kterou za život urazili:

Narodil jsem se a vyrostl ve velkém městě. Větší část života jsem strávil vedením odcizené, nesoudržné existence v různých evropských městech. Když jsem se odstěhoval na Syros, bylo to rozhodnutí vedené touhou „žít trvale na ostrově“. Šílel jsem touhou žít na kusu země oddělené od další pevniny obrovskou mořskou propastí, zejména v zimě, kdy pobřeží bičuje prudký severní vítr. (Teos Romvos, [blog](#))

Když říkáme, že jde o lidi ostrovů, máme tím na mysli jakousi rozlehlost a kontinuitu, ale také možná odhodlanost, s níž usilují o realizaci něčeho mnohem většího, než jsou oni sami. Těžko říci přesně, o co jde, ale spojujeme si to s myšlenkou panostrovní utopie¹, evokující už samu skutečnost života na rozestých kouscích země oddělených mořskou propastí. Svoboda, sjednocení s přírodou, která má až psychedelické účinky, avšak také navázání na dobrodružství a čilou interakci kultur v době před vznikem národních států, kdy ostrovy Egejského moře byly místem svobody, usebrání, ale i kulturní výměny.

Tyto neobydlené ostrůvky (Kyklady) patří všem putujícím tvorům, kteří se chtějí opalovat, prozkoumávat a objevovat, ale především pochopit, jak život začíná, protože vše ukazuje na to, že tyto neobydlené ostrovy patří rostlinám, stěhovavým ptákům a svobodným tvorům bez státní příslušnosti, kteří na nich chtějí chvíli nebo navždy žít... (Teos Romvos, [blog](#))

Setkání s Teosem a Charou přineslo také seznámení s jejich okruhem přátel. Hned první večer poznáváme Sotirise, místního bohéma, který provozuje bar La Boheme a trochu pije. Svůj studentsko-bohémský styl si udržuje, i když mu táhne odhadem na padesát. Studuje třetí školu. Dosud má za sebou studium tělesné výchovy v Bělehradě (tam se pilo hodně) a studium literatury v Jižní Americe. Když se dozvídá, že Jakub pracuje s uživateli drog, tak si ho dobírá, že by rád na léčení.

I smile but I cry inside

Příštího dne ráno nás Teos a Chara vyzvedávají na rohu hlavního náměstí Ermupoli. Teos temperamentně šlápne na plyn a veze nás strmými a úzkými jednosměrnými uličkami, abychom pak mohli zase sjet dolů k loděnicím, kde se

už lodě pouze opravují. Míjíme industriální muzeum a starý lazaret na kopci za městem, skutečným cílem naší cesty je ale na první pohled obyčejné pobřeží jižního cípu ostrova. Místo, které si Teos a Chara oblíbili.

Je tu hezká oblázková pláž, také zde však probíhá téměř každodenní krmení kočičích přátel, kteří už Teose a Charu netrpělivě vyhlízejí. Posedíme chvíli u malého opuštěného domu – až na to, že právě na jeho terase se pravidelný rituál krmení odehrává, takže nouzi o společnost nakonec nemáme. Rozhlížíme se okolo sebe a posloucháme, jak se vítr opírá do několika drobných stromků, rákosí a keřů, a v pozadí slyšíme rozbouřené moře. Procházíme se dál k skalnatému pobřeží plnému špičatých útesů, do nichž prudce narážejí vlny. Jdeme po pěšině mezi nízkými trnitými keříky, půda je suchá. Teos vypráví příběhy krajiny a jejich proměn. Ukazuje na střechy čerstvě postavených rezidencí, které vykukují zpoza kopce, a s úsměvem vypráví o neřízené výstavbě na ostrovech, jež má tendenci pohlcovat zbytky původní krajiny. „I smile, but i cry inside,“ posteskuje si. Na neřízenou a svéhlavou výstavbu a zásahy do volné krajiny ostrova pak narážíme ještě několikrát.

Syros. Archiv autorů.

Chara nám dává postupně přivonět k bylinkám a přibližuje jejich využití v ostrovní ekonomice. Šalvěj, tymián, fenykl, třezalka a další rozličné vůně se nesou v ostrovním vánku, který na vyšších útesech střídá silný severní vítr, jenž je slaný a točí se z něj hlava. Míjíme studnu, ve které však moc vody není, někdo na ni namaloval mračící se obličej. Pramenitá voda je na Syrosu vzácná; většinu spotřeby pitné vody proto pokrývají odsolovací stanice. Lehká slanost je tedy neustále přítomná, i při čištění zubů.

Syros. Archiv autorů.

Jdeme zpátky k autu a na prašné cestě procházíme okolo roztomilého hada. Nějakou náhodou se v rozhovoru dostáváme k tomu, jak se na výletech v poledním vedru rozpadají boty. Velmi působivým se pak stává následující odhalení: bota se řecky řekne papuč (το παπούτσι). Zpozorněte, slovo papuč s Řeky sdílíme!

Ostrovní sociální síť

Vybral jsem si Syros, protože jsem cítil, že jeho krajina odhaluje základní elementy zdejších ostrovů, je tvrdá, téměř asketická. Na jedné straně je živé městečko s bohatou komunitou, ale na té druhé, severní části ostrova přírodní rezervace; harmonická přírodní jednota s původní ostrovní flórou. Právě místo, jako je toto, dalo vzniknout egejské civilizaci, kterou archeologové považují za úsvit evropské civilizace. (Teos Romvos, [blog](#))

Jedeme dál a stoupáme do vyšších, o poznání divočejších partií ostrova. Teos po cestě vypráví o tajemných, tisíce let starých rytinách, které se objevují na různých místech ostrova, na kamenech i skalách. Parkujeme na nevelké návrší rovině; na popis síly právě foukajícího větru tu chybí dostatečný rozsah stupňování přídavných jmen. Sestupujeme suchým skalnatým terénem a míříme k obrovskému oblému kusu kamene, který svou velikostí dominuje krajině před námi. Syros je charakteristický svou geodiverzitou; z velké části je tvořen metamorfickými břidlicovými horninami. V polovině 19. století tu byl objeven a popsán glaukofán, tmavý minerál namodralé barvy, kterého tu vidíme spoustu. Při pohledu zblízka je jasné, že u kamene před námi se po dlouhá staletí, možná tisíciletí pohybovaly tápající bytosti. Tak jako my teď, když pozorujeme starobylé rytiny, s ohledem na jejich stáří pozoruhodně zřetelné, a hledáme jejich možné významy.

Podle Teose mohou být rytiny vzkazy, důležité informace pro návštěvníky ostrovů, jakási sociální síť původních obyvatel Kyklad. Jednotlivé ostrůvky totiž nebyly vzdálenými světy. Odnepaměti šlo o živoucí síť, ve které se odehrává dynamická komunikace a výměna ovlivněná živlem moře. Masa vody cestování sice omezovala, ale také vybízela k objevování a překonávání, motivovala lidi k tomu, aby na ostrovech zanechali vzkazy sobě i svým bohům.

Rytiny, Syros. Archiv autorů.

Kresby zaznamenávají tvary připomínající hvězdy, hlemýždě, kosočtverce, ale také dávné měrné soustavy, lidské postavy nebo podobu tehdejších lodí. Byly první tápavou formou uschování čili záznamu a přenosu kousku významu a předznamenávají pozdější písmo. Při svém zkoumání těchto rytin, které vydalo na titul *Traces*, se Teos stal svědkem záznamu tisíce let staré řecké kultury, vývoje jazyka a architektury, čímž se před ním na Syrosu nikdo nijak zvláště nezabýval. Je stěží uvěřitelné, že v Evropě lze nalézt pozůstatky dosud nepopsané a neinterpretované dávné historie.

Rytiny, Syros. Archiv autorů.

Rytiny, Syros. Archiv autorů.

Na zpáteční cestě projíždíme oblastí zastavěnou typickými rodinnými domky, které známe už z Ermupoli, i podstatně většími a okázalejšími sídly, než jaká jsme dosud na ostrově spatřili. Kdyby dnes snad ještě okázalost ukazovala na sakrálnost místa, neměli bychom jako cizinci v identifikaci duchovních svatostánků velkou šanci, dost možná bychom si spletli kostel s vilou kteréhosi zbohatlíka. Jde o jeden z aspektů Teosem popisovaného rozvoje bez začátku a konce, jenž nezná jiných hranic než těch, které jsou dány lukrativností investiční příležitosti a zvlášť (soukromého) kapitálu. Nakonec si jako jediní hosté dáváme pivo v restauraci u pláže Azolimnos, která zeje podzimní prázdnotou středomořského letoviska. Otevřenost a vřelost Teose a Chary nás vtahuje do ostrovní pohody, den jako by byl pomalejší než ty předešlé, mezi slovy je více prostoru k přemýšlení. Horizont moře dovoluje myšlenky na chvíli odložit a nechat je houpat se na vlnách, ponořit se hlouběji do spirály okamžiku.

V podvečer téhož dne se vydáváme do městečka Ano Syros, ve kterém oba přátelé v tradičním domě ostrovní lidové architektury natřeném světle růžovou barvou bydlí. Obydlí a způsob jeho obývání v nás zanechává dojem skromnosti, ale také volnosti spjaté s tvůrčí svobodou a nezávislostí. Po domě se pnou různé rostliny a kočky mohou procházet dovnitř i ven bez omezení. Usedáme v útulném obývacím pokoji, který slouží jako místo setkávání i tvůrčího procesu, o čemž svědčí haldy nejrůznějších složek naskládaných na sebe. Domácí pizza, která bude k večeři, voní z kamenné pece a my mezitím popijíme růžové víno a prohlédneme si knihovnu, v níž občas narážíme i na Teosovy knížky a originály legendárního časopisu Trypa, spjatého s životem Teose a Chary předtím, než se usadili na ostrově. K pizze dostaneme lahodnou omáčku s bylinkami, které Chara sbírá při výletech okolo ostrova. Po večeři si povídáme až do chvíle, kdy pomalu začínáme usínat; pěšky se pak vydáváme do Ermupoli. Pomalejší, ostrovní kultura času už nadobro uvolnila napětí z rychlého města a rozpletla uzly, které se nám v mysli poslední dny nedařilo rozvázat. Večerní malátnost po dobrém jídle a víně doprovází spokojená těla úzkými tichými uličkami do přístavního města.

Ermupoli

Oproti jiným ostrovním městům není Ermupoli pouze turistické středisko. Město, založené v době řecké revoluce v první polovině 19. století lidmi prchajícími před válkou z jiných řeckých ostrovů, bylo svého času

průmyslovým centrem a dlouho také největším řeckým přístavem (dnes je jím Piraeus v Athénách). Dodnes tu funguje technická vysoká škola. Ermupoli je také administrativní centrum spravující Kykladské ostrovy, probíhá tu běžný kulturní provoz a žije v něm stabilní komunita lidí. Zvláště mimo sezonu působí civilním dojmem a kromě přímořské promenády a několika obchodních ulic vypadá celkem obyčejně, což vytváří pocit stabilního zázemí, do něhož se z našich cest po odlehlých cípech ostrova rádi vracíme. Industriální historie města skrývá pár kuriozit, na které narážíme v muzeu. Mezi ty nejbizarnější patří elektromobil Enfield 8000, který se zde vyráběl na začátku 70. let a podle místního pamětníka patřil k prvním sériově vyráběným elektromobilům na světě. Baterie vážila kolem 140 kg a nabíjela se 6 hodin. Na Syrosu jsme žel žádný z nich v provozu nezahledli.

První sériově vyráběné elektroauto v Řecku – a možná i na světě. Archiv autorů.

Druhou, o něco tragičtější kuriozitou byla loď s pádlovacími koly určená k plavbě po moři. Její unikátnost spočívala v tom, že šlo o parní pádlovací loď, užívanou výhradně při říční plavbě. Bohužel bylo jen otázkou času, kdy

neustojí kruté povětrnostní podmínky v Egejském moři. Loď jménem Patris, která zajišťovala pravidelnou velkokapacitní přepravu lidí a zboží mezi ostrovem Syros a Athénami, se v únoru 1868 potopila u břehů ostrova Kea. Díky úsilí lidí a vzpomínkám několika potápěčů se jí podařilo najít a částečně vyzvednout. Je to vlajkový příběh místní industriální historie, na níž si zdejší lidé zakládají. Je zajímavé, která historie se restauruje a která zůstává spíše v pozadí. Loď vynořující se ze zapomnění byla zařazena zpět do příběhu dějin ostrova a jeho místa v moderní industriální historii.²

Technické muzeum a pádlovací kolo ztroskotané lodi Patris. Zdroj: archiv autorů.

Ztroskotaná Lod Patris je jako ruina poukazující na minulost artefaktem, který vytváří dějiny, avšak dodnes je součástí podmořského ekosystému, a účastní se tak pokračování dějin. Na základě tohoto i jiných příkladů rozpadu a rozkladu

by se dalo konstatovat, že ruiny jsou v novém uspořádání mnohdy konstitutivními prvky nového ekosystému, podmínkami pro něco nového. Asi jako když se navěky potopí loď a stane se z ní útes oplývající životem.

Apano Meria

Přijďte, přátelé, blíže a okuste divokou přírodu ostrova, užijte si Apano Meria, poslední krajinu, o níž snil Homér, když neměl střechu nad hlavou a putoval mezi ostrovy tohoto souostroví. Přijďte a projděte se v písčných dunách, objevte krásu, panenskou přírodu s terasami a zídkami, cestičkami a chodničky, malými osadami a farmami, které se staly součástí krajiny. (Teos, stránky Apano Meria)

Druhý den společné exkurze nás Teos s Charou provádějí severní částí ostrova, jíž se říká Apano Meria. K téhle oblasti mají vřelý vztah a její podoba je častým námětem Teosových textů; Apano Meria ztělesňuje příběh Kykladských ostrovů jako kolébky evropské civilizace. Čistě popisně jde o část Syrosu oddělenou imaginární linií táhnoucí se od severního okraje Ermupoli napříč ostrovem a pokrývající zhruba plochu, která spadá pod ochranu sítě rezervací Natura 2000. Právě tady, v severní části, se nacházejí vzácné metamorfické kameny vzniklé působením vysokého tlaku a relativně nízkých teplot hluboko v zemi. Mezi ně patří tzv. eklogity, nápadně tmavé a svérázně ze země vyčnívající kameny, kterých si všimnete i při letmém pohledu do krajiny. Největšímu z metamorfických monolitických kamenů na Syrosu, jenž pochází z hloubky 80 kilometrů, místní přezdívali *aerolithos* (kámen, který spadl z nebe).

Severní oblast je charakteristická mnohem řidším osídlením a je také sušší. Příkré skalnaté svahy pokrývají keříky tymiánu, janovce a šalvěje. Přístup k moři ze skalnatého pobřeží je zde často problematický, ale mezi útesy se skrývají písčné pláže, jež jinde na Syrosu nenajdete. Všimli jsme si také množství ruin opuštěných farem a pasteveckých obydlí, splývajících se suchou krajinou. Viděno optikou turisty jde o skomírající část ostrova. Chybí zde komerční turistická infrastruktura, oblast je tak (alespoň dodnes) uchráněna náporu turistického ruchu postihujícího ostatní řecké ostrovy. Podmanivost místa je proto třeba hledat právě v tajemstvích přírodních úkazů a na neoznačených archeologických nalezištích, o nichž často ani místní nevědí, kde se nacházejí. Není náhodou, že Teos vyobrazuje Syros ve své poslední publikaci *Follow them* jako ostrov pokladů, evokující podmanivost pirátských dobrodružství.

Ostrov pokladů, mapa Nicholase Libera. Zdroj: časopis Eyploia

Vztah Teose a Chary k Apano Meria vychází z důkladného poznávání a pomalého vrůstání do ostrova, které cítíme z každodennosti a obyčejnosti jejich oddaného úsilí. Trvalo jim tři roky, než ostrov prošli a detailně nastudovali. Součástí procesu bylo seznamování se s různými elementy tohoto ekosystému – lidmi, zvířaty, rostlinami, kameny i rytinami, podnebím, morfologií ostrova i jeho procesy:

Bloudil jsem po suchých horských svazích mezi keři a řídkými stromy. Hučení včel následujících trasy nektaru, čekanky, které se chvějí pod poryvy větru od moře, malé prameny s vodními rostlinami, strmá skalnatá pobřeží, vápencové a vulkanické geologické vrstvy, útesy, mořské jeskyně, jež jsou domovem tuleňů a mořských želv, štěrkové svahy, malé rokle, písčné duny. Při pátrání po

starověkých kamenech jsem objevil množství pravěkých rytin. (Teos Romvos, [blog](#))

I v důsledku jazykové bariéry, která nám občas znemožňuje komunikovat o složitějších tématech, jde spíše o způsob bytí, spojení s ostrovem, jenž je pro nás tou hlavní zprávou. V blízkosti Teose a Chary máme dojem, že také vrůstáme, že se napojujeme na vrstvy ostrova a cítíme, že jde o jednotu, která je velmi křehká, ale zároveň robustní a plná rozmanitých lidských světů i vztahů překračujících civilizační historii. Teos a Chara svým životem ukazují na něco hodně důležitého – a ani k tomu nepotřebují mnoho slov.

Brzy z mého těla vyrašily úponky a mé prsty se propletly s výhonky, které počaly plodit ovoce, zatímco kmenové buňky se proměnily v neurony a já se začal cítit součástí celého ekosystému, organismu, jenž koexistuje v koexistujícím. Zapomněl jsem mluvit, zapomněl jsem, že jsem racionální bytost, byl jsem tam, bez paměti, bez cíle a bez minulosti, ležel jsem na zelené trávě a naslouchal tichým hlasům a šepotům vycházejícím ze země, uvědomoval jsem si zpěvy trávy, šepot rostlin rašících před mýma očima, rozhovory mechů a lišejníků všude kolem doléhaly k mým uším. Pomalu, pomalu jsem se rozvzpomínal na zapomenutou řeč rostlin, z hloubi mé mysli se vynořovala vzácná slova, zapomenutá slova, místní jména, poetická jména, která lidé používali po staletí a jež se liší země od země, kraj od kraje, občas i údolí od údolí nebo vesnice od vesnice. Měnilo se mi vědomí, přestával jsem se cítit jedinečný. Vnímал jsem, že už nejsem individualita, stal jsem se mnohostí, pomocným dechem, kořenem, větví, kapilárním procesem. Přestal jsem mít pocit, že mým narozením život začal a mou smrtí skončí. Stal jsem se „ostatním“, konečně jsem pochopil, že jsem „ostatní“. Neexistuje žádný skutečný čas, žádný objektivní čas, to vše byly pouhé subjektivní projekce lidského intelektu. Vstupuji do kosmického času, nekonečného a kruhového času, v záhybech a diskontinuitách, v bezčase. Narodil jsem se a vyrostl zde na Zemi. (Teos Romvos, [blog](#))

Chalandriani a Kastri, fouká severní vítr. Teos se choulí do klubíčka u hrobky v místě objevu prehistorického osídlení a pohřebiště. Mrtvé tu ukládali do hrobů v zárodečné poloze. Archiv autorů.

Apano Meria tak v našem zkoumání nabývá dvou rovin – zkušenostní a politické. To místo nás konfrontuje se svou syrovostí a zvláštní krásou, jíž se můžeme dotknout, projít se v ní. Také to však je terén politického boje s procesy ruinace, které vyvěrají z touhy komodifikovat vše, co se na ostrovech komodifikovat dá, zemi, vítr, moře a kulturu. Tyto dvě roviny se přitom proplétají. Bez vztahu k ostrovnímu ekosystému by nevznikala snaha o jeho záchranu – a bez politizace tohoto vztahu by ostrovními obyvatelům brzy moc nezbylo.

Kolem Apano Meria se tak vytvořila širší komunita „milovníků“ ostrova, kteří se snaží zabránit přebujelému rozvoji bez začátku i konce a podporují aktivity s malým dopadem na místní ekosystém. Skupina vznikla jako otevřené sympozium občanů ostrova a formalizovala se v roce 2017. Mezi své aktivity řadí také podporu geoturismu (jako alternativy k turismu bez citlivosti k lokalitě a místnímu ekosystému) a zachování a posílení statusu chráněné přírodní lokality. Snaží se podporovat obnovu lokalit (úklid, čištění stezek) a pořádají vzdělávací workshopy nebo procházky podporující vědomí o možnostech alternativního geoturismu, který přispívá k zachování (původních) ekosystémů.

Při našem setkávání se s Teosem a Charou i se Syrosem se také stáváme takovými turisty, jimž se postupně pod kůži dostává jiný přístup k poznávání

ostrova. Dá se to popsat jako postupně budovaný vztah s krajinou, který není tvarován předem připravenými interpretacemi, ale pocity, útržky, dojmy. Jsou osobnější, a tak vytvářejí mozaiku, která může být nahlížena pokaždé trochu jinak, dostávat se pod kůži jako určitý druh ztělesněné zkušenosti.

U Chary, Teose a jejich přátel se nám také odkrývá specifická podoba aktivismu, jenž je v místní komunitě zakořeněn a srůstá s místem svého působení. Neuzavírá se do subkulturních útočišť, protože ani nemůže, a využívá také různých formálních útvarů nebo postupů (např. zřízení geoparku). Jeho cílem je dlouhodobá vize spolužití na ostrovech, oslavování života v jeho rozmanitosti a na první pohled neviditelných vazeb a vztahů v rámci ostrovních ekosystémů, které mají obrovskou hodnotu a historii. Oproti městskému aktivismu si všímáme, že spolupráce se týká také zástupců „establishmentu“ a místních občanů bez jasných ideologických nebo politických linií. Všichni se tak mohou propojit a společně vymezit jako obyvatelé, jimž záleží na udržitelném způsobu života na ostrovech. Vnímané ohrožení, které je spojuje, přichází spíše zvnějšku. Jsou jím developeri přicházející s velkými investicemi, kterým zkorumpovatelná centrální vláda často ustupuje.

Naše ostrovní exkurze mezi ochránce Apano Meria byla příliš krátká na to, abychom mohli tuto podobu aktivismu hlouběji kriticky reflektovat, natož o ní uvažovat jako o jistém druhu undergroundu. Působil na nás především silný vztah Teose a Chary k ostrovu a jejich upřímná snaha udělat z něj opět svobodné místo bez nejrůznějších projevů vykořisťování. Příklon k využívání různých formálních institucí k ochraně ostrovů nám evokoval poznámku naší athénské průvodkyně Nadji. Poukazovala na to, že aktivisté dnes musí být chytrí a strategicky využívat různých forem boje, které by dříve mohly vypadat jako přílišné splývání se systémem. Nelze si však nevšimnout rizik, které tato tendence může přinášet. V případě Syrosu se to týká například snahy zařadit ostrovní geologické dědictví na seznam památek UNESCO, což pohledem obyvatel zabrání zneužití ostrova. Na druhou stranu právě UNESCO, jež oficiálně podporuje „udržitelný turismus“, neznamená jen ochranu, nýbrž s sebou přináší i nový typ ruinace spojené nárůstem poznávacího turismu. Ostrov pokladů, jehož podmanivost spočívá právě v lehké zanedbanosti, a tím i těžší čitelnosti, by tak mohl zřejmě nadobro ztratit své kouzlo.

Výlet na mys Grammata

Třetí den pobytu na Syrosu si na základě doporučení Teose a Chary pronajímáme motorky a vydáváme se severním směrem na jedno z mála zelených míst ostrova. Na mysu Grammata chceme prozkoumat vzkazy vyryté do kamene.

Posledních pár kilometrů projíždíme prázdnými polními cestami ve vrcholových partiích ostrova. Pak musíme stroje odložit a vydat se po sporadicky značené stezce. Vede vyprahlými svahy přes kozí a ovčí pastviny, geologické útvary, kolem Američanova hájemství a písčiny pláží až k malým zálivům na nejsevernějším výběžku ostrova, mysu Grammata. Míjíme mramorový lom a trmácíme se do údolí s očekáváním stínu borovic, jež tam v minulosti vysadil muž, kterému místní neřekli jinak než „Yannis the American“.

Yannis sice vyrostl jinde a v jiné jazykové kultuře, ale dostalo se mu klasického vzdělání. Když v šedesátých letech minulého století poprvé navštívil Kyklady, byl okouzlen, zarazil ho však rozdíl mezi krajinou, kterou znal z četby Platóna a Homéra, a tou skutečnou, s níž se setkal, pustou a desertifikovanou (s antickou ruinou té krajiny, dalo by se říct). Koupil pozemek v Apano Meria, nějakých 200 akrů vyprahlé půdy, vykopal studny, aby měl přístup k vodě, ohradil pozemek plotem, aby mu tam nechodily divoké kozy, a jal se obnovovat půdu. Od místních lidí se učil, jak obdělávat půdu bez závlahy, sázel stromy do míst chráněných před silným větrem – především borovici halepskou, která je odolná a nenáročná, a u kořenů vyhloubil díry, aby se k nim dostala vlhkost i vzácná dešťová voda. V kdysi vyprahlé skalnaté krajině je dnes borovicový háj, jenž sahá až k písčiny pláži. Vytvořený či nastartovaný ekosystém už je schopen se obnovovat sám, nepotřebuje podpurný lidský zásah jako kdysi.

Příběh tohoto Američana je pro nás zajímavý, protože je pro ostrovní situaci až paradigmatický (čerpáme zde hlavně z rozhovorů s Nadjou, z její perspektivy o příchodu viru, který nás zachrání). Cizinec, protiklad autochtóna, člověk odchovaný klasickou četbou a studiem velkolepé antické minulosti, jenž žije v odcizené společnosti, přijíždí na Kykladské ostrovy, kde dojde k neurčitému setkání. Američan je místem lapen, uchvácen i zarmoucen, zamiluje se a podle obrazu ve své mysli se oddává silou lásky myšlence revitalizace krajiny, která je v jeho perspektivě vlastně *ruinou*.

Místo zvané „U Američana“ je oblíbeným výletním cílem obyvatel i návštěvníků ostrova. Jdeme dál a potkáváme se s mladými lidmi, kteří na pláži stanují a prožívají letní romantiku. Vykoupeme se v zálivu a pokračujeme po

vyprahlých skalách, vonících tymiánem a šalvějí, a ostrých útesech se zaběhnutými kozami až k nejsevernější části ostrova, mysu Grammata. Místu, kde se prý nacházejí vzkazy dávných kultur, o nichž nám Teos s Charou vyprávěli na našich toulkách ostrovem. Tajemství mu dodává i absence značených cest. Míjíme malou plážičku pokrytou naplavenými odpadky a plastovými lahvemi z lodí a dostáváme se až na hranu ostrova, což je obrovský útes ve tvaru pyramidy. Odsud je možné vidět rozlehlost Egejského moře, z něhož vystupují jen obrysy ostrova Gyaros. Až při zpáteční cestě a pečlivějším průzkumu pobřežních skal si postupně začínáme všimnout různých typů vzkazů vyrytých do plochých kamenných teras. Narazíme i na značně oprýskanou ceduli s nápisem GRAMMATA, ARCHEOLOGICAL SITE, kterou nejspíš brzy odnese vítr.

Je jisté, že kdybychom tu strávili delší čas a pozorně zkoumali jednotlivé nápisy, dostali bychom se k opravdu starodávným vzkazům; našim netrénovaným očím se však nabízely spíše výraznější nápisy mladšího data, zhruba z posledních dvou staletí. Tu a tam bylo možné zahlédnout skoro vyhlazené nápisy, které byly patrně mnohem starší, jenže jejich datace a význam pro nás zůstávaly záhadou. Očekávali jsme, že zde nalezneme pečlivě označené doklady o působení dávných kultur, jež obývaly ostrovy před příchodem moderní civilizace. Místo toho jsme se setkali se stále živou kamennou kronikou, která nikdy nepřestala sloužit lidské touze zanechat po sobě nějakou stopu, komunikovat, vyjádřit se. Staré se zde mísí s novodobým a absence jasných označení, napovídajících návštěvníkovi, kam se má dívat a co je opravdu hodnotné, vyvolává dojem jakési vrstvicí se kontinuity. Kontinuity, kterou je možné spatřit na odlehlých místech, jež ještě nepodlehla snaze zakonzervovat se tím, že vše nové je odstraněno, respektive je zabráněno jeho vzniku. Jak by asi k téhle stále živé kronice přistoupilo UNESCO? Nepovažovalo by vzkaz vyrytý našimi současníky za vandalství?

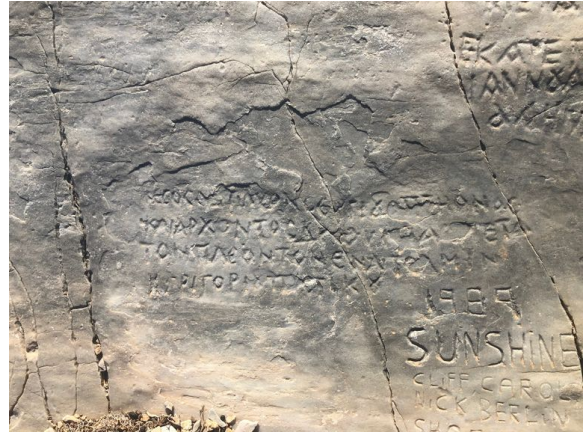
V Teosových textech později nacházíme hlubší vhled do proměňující se podoby tohoto místa i jistou dávku dobrodružství, jež se váže k historii a kterou moderní cestovatel zažívá málokdy:

Ti, kteří byli zbiti plavbou po moři, zamířili do klidného útočiště zálivu. Jakmile se dostali za mys, vstoupili do bezpečí klidnějších vod. Lidé, kteří na své plavbě prošli dobrým i zlým, vryli do skal své díky bohům, kteří je nasměrovali do bezpečí. Byli tak blízko utonutí, smrti, ale podařilo se jim přežít. Byli svědky hněvu moří a nyní oslavovali pomíjivost své existence... Vytesáním jména své lodi do kamene získávali poutníci plavící se po mořích dávné antiky, římských dob

i Byzance boží ochranu před prudkými severními větry Egejského moře po celá staletí.

Grammata. Archiv autorů.

Grammata. Archiv autorů.

Dnešní poutníci se sem dostávají pěšky nebo na mnohem lépe a bezpečněji vybavených plavidlech a jachtách, jejich vzkazy tak směřují jinam než k bohům a slouží spíše jako kniha návštěv na horských chatách. Dávni mořeplavci zde však vzdávali hold bohům (Asklépiovi, Dioskúřům, Héliovi, později křesťanským svatým, například sv. Fokovi a dalším) a prosili je, aby ochránili cestující a zajistili jim dobré počasí a ochranu před bouří. Nápisy na mysu Grammata tak mimo jiné vypovídají o významu Středoziemního moře, na němž se potkávaly lodě obchodní, pirátské i válečné z mnoha míst tehdy známého světa – Thrákie, Malé Asie, Egypta a dalších. Jaký to kontrast s dnešním světem, v němž pro mnoho Syřanů a Syřanek představuje plavba z Turecka na nedaleké řecké ostrovy životu nebezpečný podnik (rovněž kvůli tzv. pushbackům řeckého námořnictva), přičemž v cíli je pak čeká nekonečný pobyt v detenčním táboře.

Toužení po hlubokém čase

Ve velkém městě, jeskyni individualismu, odcizené práce a okázalé spotřeby s notnou dávkou anomie se trochu ztrácíme v překřikujících se hlasech pluralismu. Někdy se zdá, že je nemožné rozhodnout se, kudy se vydat. Po chaosu velkoměsta nás Syros s Teosem a Charou přijal jako staré známé. Zahrnul nás láskou, pohostinností a možností soustředěně pozorovat a naslouchat živé i neživé ostrovní přírodě.

Syros, Teos a Chara nám natolik přirostli k srdci, že přemýšlíme, jak se sem co nejdříve vrátit (alespoň na prázdniny). Ne proto, že by šlo o výjimečně krásný ostrov. Zdejší krajina je poměrně suchá a nehostinná a na těch několik málo pláží se návštěvník složitě dostává. Ermupoli má dny své industriální slávy spíše za sebou, což je zřejmé po jediné procházce centrem: svého času honosné domy jsou dnes mnohdy opuštěné a zchátralé. Jde spíše o povahu zážitku, který nám Teos a Chara připravili, o dlouhý příběh ostrova i ten náš krátký, jež se tu protnul.

Práce Teose, Chary a jejich přátel je každodenní a téměř mravenčí. Ovoce nepřináší okamžitě, vyžaduje trpělivost a skromnost a příznačná je pro ni původnost pohnutek a hodnověrnost příběhů bez válečných narativů a hrdinského patosu. Jde o model způsobu, jakým žít a jak dělat aktivismus, jde o srůstání s místem, o specifické propojení životních hodnot a způsobu jejich dosahování. Je to model aktivismu – a nechtě je i modelem pro aktivismus.

Z jejich laskavého provázení ostrovem si odnášíme radost z poznávání a naslouchání přírodě; stejně tak zkušenost probouzející tužby po jiném vnímání a zažívání času, než jak ho určovala velká jeskyně. Jde o čas, který plyne jinak, vychází z jiných měřítek než cvrkot města a je bližší geologickým procesům. Hluboký čas, který nás přesahuje.

Teos, Chara a my. Archiv autorů.

1. Jak rozšiřování elektráren na ostrově Agios Georgios, tak ostrov Gyaros jsou však dokladem toho, že ostrovy mohou sloužit nejen k realizaci utopí, o nichž často píše Teos, ale také dokonalých dystopií. V dystopii ostrova Gyaros navíc antické ruiny hrají důležitou roli ve vytváření a podpoře specifického kulturního vyprávění, které slouží k podpoře nacionalistického režimu a ignorování nebo opomíjení souvislostí, jež by mohly vést k jiným významům. V lágru na ostrově Gyaros se tak odkrývá mnohoznačná role antických ruin, využívaných různými vládci, nejen v Řecku, ke kulturnímu rámování jejich politického projektu, na kterou jsme poukazovali už v souvislosti s Akropolí. ←
2. Ztroskotaná Loď Patris je jako ruina poukazující na minulost artefaktem, který vytváří dějiny, avšak dodnes je součástí podmořského ekosystému, a účastní se tak pokračování dějin. Na základě tohoto i jiných příkladů rozpadu a rozkladu by se dalo konstatovat, že ruiny jsou v novém uspořádání mnohdy konstitutivními prvky nového ekosystému, podmínkami pro něco nového. Asi jako když se navěky potopí loď a stane se z ní útes oplývající životem. ←

Jakub Černý (* 1984) vystudoval psychologii, sociální práci a psychoterapii. Věnuje se tématům rezistence v oblasti práva na město a bydlení, vyhoření v aktivismu, politickým aspektům duševního zdraví a související podpoře lidí s žitou zkušeností.

Je členem spolku Narativ, který se zabývá rozvojem kolaborativní a dialogické praxe v ČR.

Anna Václavíková (* 1997) studovala sociální antropologii a sociologii, momentálně studuje obor Sustainable Systems Engineering ve Freiburgu. Věnuje se tématům (post)industriálních měst, možnostem využití opuštěných industriálních struktur a strategiím udržitelného urbánního rozvoje.

